

УДК 581.9

Ю.В. КЛІМУК, У.Д. МІСКЕВИЧ

Природний заповідник „Горгани”

вул. Комарова, 7, м. Надвірна, Івано-Франківська обл., 78400

РОСЛИНИ ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ НА ТЕРИТОРІЇ ПРИРОДНОГО ЗАПОВІДНИКА „ГОРГАНИ”

Ключові слова: природний заповідник, місцезнаходження, Червона книга України

Key words: natural reserve, habitat, Red Data Book of Ukraine

Y.V. KLIMUK, U.D. MISKEVYCH

UKRAINE'S RED DATA BOOK PLANTS ON THE AREA OF NATURE RESERVE "GORGANY"

Nature Reserve "Gorgany"

7 Komarova str., Nadvirna, Ivano-Frankivsk reg., 78400, Ukraine

27 plant species included into the Red Data Book of Ukraine that are growing on the area of Nature Reserve "Gorgany" are stated. Characteristic of found species habitats is placed. The habitats of 22 species of the given area are noted for the first time.

Природний заповідник „Горгани”, площею 5344 га, знаходиться на території Надвірнянського району Івано-Франківської області, є фізико-географічному районі Горган.

Територія заповідника розташована в діапазоні висот 710-1754 м над р. м. на схилах гір Довбушанки (1754 м), Ведмежика (1737 м), Полеського (1693 м), Пікуна (1657 м), Козій Горгана (1617 м), Бабиного Погара (1478 м), Скалок Верхніх (1596 м), Скалок Нижніх (1313 м) та інших, охоплюючи прилеглі до них річкові долини.

Клімат у районі заповідника помірно-континентальний, вологий і прохолодний. Сума річних температур становить 1000-1400°C. Річна кількість опадів – 1007 мм, з них близько 70% випадає протягом вегетаційного періоду року.

Ґрунтовий покрив заповідника представлений п'ятьма типами ґрунтів. Найпоширенішими серед них є бурі гірсько-лісові ґрунти.

Більша частина території (86,5%) зайнята лісами формацій *Piceeta abietis* та *Pineta mugi*. Незначні площі займають *Fageta sylvaticae*, *Abieta albae*, *Pineta sembrae*. Лучні ценози, де зосереджено найбільше флористичне різноманіття, становлять лише 2,4% площі. Найпоширеніші угруповання *Nardeta strictae*, *Deschampsieta caespitosae*, *Rumiceta alpinae*, *Agrostideta tenuis*, *Festuceta rubrae*. Значну частину заповідної території (12%) займають кам'яні розсипи, поширені, переважно, у верхньому поясі гір.

Важкодоступність і значна стрімкість схилів, а також відносна флористична бідність регіону спричинили слабку вивченість території, у тому числі флористичну. У наукових джерелах практично відсутні відомості про поширення видів судинних рослин, уключених до Червоної книги України, які ро-

стуть на сучасній території заповідника. За літературними даними [3, 4, 6] для цієї території відома наявність лише *Lycopodium annotinum* L., *Huperzia selago* (L.) Bernh., *Pinus cembra* L., *Dactylorhiza maculata* (L.) Soó, *Listera cordata* (L.) R. Br.

Під час польових досліджень з метою інвентаризації флори, проведених співробітниками наукового відділу заповідника у співпраці зі співробітниками Міжвідомчої лабораторії заповідної справи НАН України Т.Л. Андрієнко та О.І. Прядко, виявлено місцевиростання видів судинних рослин, уключених до Червоної книги України. Дослідження проводили протягом 1997-1999 та 2003-2004 рр. за загальноприйнятими маршрутними методами. Нижче наводимо виявлені види й коротку характеристику їхніх локалітетів.

Lycopodium annotinum L. – палеарктичний вид, звичайний у заповіднику, росте переважно у складі угруповань *Piceeta abietis*, *Piceeto (abietis)-Pinetum (cembrae)* рідше – у *Pineta mugi*. На окремих ділянках утворює куртини з високим (30-50%) покриття. Популяції багаточисельні.

Huperzia selago (L.) Bernh. – голарктичний бореальний вид, систематичний релікт, досить часто трапляється по всій території, у тому числі на кам'яних розсипах. Проте, на відміну від попереднього виду, трапляється переважно поодинокими особинами або невеликими куртинами.

Botrychium lunaria (L.) Sw. – реліктовий бореальний вид. Нами відзначено одне місцезнаходження в урочищі „Новобудова” в угрупованні *Nardeta strictae*. У складі популяції виявлено близько 30 особин, поширених на ділянці площею до 0,1 га.

Pinus cembra L. – центральноєвропейський реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом, поширений у заповіднику на висоті 965-1580 м над р. м. в едафічно несприятливих оліготрофних умовах. Часто формує угруповання *Piceeto (abietis)-Pinetum (cembrae)*, *Pineto (cembrae)-Piceetum (abietis)*. Поодинокі особини трапляються в гірськоосновому криволіссі та на кам'яних розсипах. Природне відновлення відбувається погано.

Lunaria rediviva L. – європейський неморальний вид з диз'юнктивним ареалом. Хоча цей вид досить часто наводять для Карпат [1], для території заповідника він є рідкісним. Ми виявили одну популяцію, локалізовану в угрупованні *Acereto (pseudoplatani)-Fagetum (sylvaticae) mercurialidosum (perennis)*. Особини поширені на ділянці нерівномірно: куртинами у вікнах деревостану – тут нараховано до 80 особин на 100 м², та поодинокими особинами там, де повнота деревостану становить 0,8. У віковому спектрі генеративні особини становлять 22,5%.

Rhododendron kotschyi Simonk. – карпато-балканський високогірний вид. У Горганах проходить крайня північно-східна межа його ареалу, тому трапляється він тут дуже рідко. На території заповідника виявлено дві популяції на південному схилі гори Поленський, на висоті 1490 м над р. м. у складі асоціації *Piceetum (abietis) vaccinoso (myrtilli)-hylocomiosum* і на висоті 1600 м над р. м. в асоціації *Pinetum (mugi) sphagnosum*. Обидві популяції нечисленні – 5 і 6 клонів, відповідно.

Oxycoccus microcarpus Turcz. ex Rupr. – бореальний вид з диз'юнктивним ареалом на його південній межі. У заповіднику відзначено чотири популяції. Три з них в угрупованні *Pinetum (mugi) sphagnosum* в урочищі „Над Глоди-

щем” (1000 м над р. м.), та на схилі гір Поленський (1400 м над р. м.) і Довбушанка (1620 м над р. м.) і одна в складі асоціації *Piceetum (abietis) vaccinioso (myrtilli)-sphagnosum* в кв. 1 Горганського лісництва (880 м над р. м.). Популяції займають незначні площі – 20-100 м².

Astrantia major L. – центральноєвропейський вид, на заповідній території зазвичай є компонентом лучних ценозів, часто трапляється на узліссях, серед чагарників. Популяції чисельні.

Arnica montana L. – центральноєвропейський монтанно-субальпійський вид, чисельні популяції якого поширені в заповіднику на лісових галявинах, луках в угрупованнях *Agrostideta tenuis*, *Festuceta rubrae*, *Nardeta strictae*. В урочищі „Новобудова” на висоті 1520 м над р. м. *Arnica montana* є домінантом в угрупованні *Nardetum arnicosum (montanae)*.

Centaurea carpatica (Perc.) Perc. – карпатський ендемічний вид, часто росте поруч з попередніми двома видами. Популяції чисельні.

Lilium martagon L. – євразійський диз’юнктивноареальний вид, трапляється на заповідній території часто в різноманітних ектопах – у лісових масивах, серед чагарників, на луках, однак нечисельними локусами – від 2 до 10 особин.

Galanthus nivalis L. – європейсько-середземноморський неморальний вид, виявлений у заповіднику у двох локалітетах – поодинокі особини на луці в урочищі „Довжинець” і багаточисельна популяція площею до двох гектарів в угрупованні *Acereto (pseudoplatani)-Fagetum (sylvaticae)*, зі щільністю 20 особин на 1 м². Генеративні особини тут становлять 53%.

Leucoum vernum L. – середньоєвропейський неморальний вид. Виявлено одну популяцію цього виду площею 0,8 га в урочищі „Глодище” на заболоченій присхиловій луці. Популяція чисельна – щільність становить 132 особини на 1 м² із часткою генеративних 31%.

Crocus heuffelianus Herb. – карпато-балканський монтанно-альпійський вид. На території заповідника виявлено три локалітети. Один з них знаходиться на вологій луці на території розсадника Горганського лісництва на висоті 740 м над р. м., щільність тут становить 1416 особин на 1 м², а частка генеративних рослин – 5%. Інший – на березі р. Бистриця Надвірнянська в арборетумі зі щільністю особин 1296 на 1 м² і часткою генеративних – 3,7%. Найменш чисельною є популяція, яка знаходиться на полонині Поленській на висоті 1500 м над р. м. – 102 особин на 1 м², у тому числі 3,9% становлять генеративні рослини.

Coeloglossum viride (L.) C. Hartm. – голарктичний гірсько-лісовий та гірсько-лучний бореальний вид. Знайдено поодинокі особини на підвищеній лучній ділянці біля потоку Черник Черниківського лісництва.

Dactylorhiza fuchsii (Druce) Soó – євразійський вид, трапляється у заповіднику в лучних ценозах, серед чагарників в урочищах „Джурджі”, „Новобудова”. Популяції чисельні.

Dactylorhiza maculatum (L.) Soó – європейський вид, виявлено поодинокі особини на заболоченій ділянці серед чагарників в урочищі „Довжинець”.

Dactylorhiza majalis (Reichenb.) P.F. Hunt et Summ. – середземноморсько-європейський вид, відзначений на вологих луках в урочищі „Джурджі”. Популяції чисельні.

Epipactis helleborine (L.) Crantz. – виявлено три локалітети в урочищі „Джурджі”: на узліссі на висоті 760 м над р. м. – 3 особини; на луці під притіненням чагарників на висоті 980 м над р. м. – 6 особин; у зрідженому ялиновому деревостані – 4 особини. В усіх локалітетах усі особини генеративні.

Gymnadenia conopsea (L.) R.Br. – голарктичний вид, у заповіднику зазвичай росте на луках, галявинах. Популяції досить чисельні.

Listera cordata (L.) R. Br. – голарктичний вид, виявлений на території заповідника у двох локалітетах. Один з них у складі асоціації *Abieto-Piceetum driopteridoso hylocomiosum* на південно-західному схилі на висоті 1100 м над р. м. у кв. 11 Горганського лісництва, утворений 5 особинами. Інший локалітет з трьох особин відзначений у кв. 9 того ж лісництва на західному схилі на висоті 1400 м над р. м. в асоціації *Pineto (cembrae)-Piceetum (abietis) hylocomiosum*. Усі рослини в обох оселищах генеративні.

Listera ovata (L.) R.Br. – євразійський неморальний вид. На заповідній території відзначено дві популяції в урочищі „Джурджі” в лучних угрупованнях. Росте групами по дві-три особини.

Leucorchis albida (L.) E.Meу. – реліктовий аркто-альпійський диз’юнктивноареальний вид. У заповіднику виявлено три його локалітети на високогірних луках в угрупованні *Nardeta strictae* в урочищах „Новобудова” та „Ведмежик”. Популяції нечисельні – 3-8 особин.

Neottia nidus-avis (L.) Rich. – євросибірський вид, кілька особин якого відзначено на території Горганського лісництва в угрупованні *Acereto (pseudoplatani)-Fagetum (sylvaticae)*.

Orchis mascula (L.) L. – європейсько-середземноморсько-передньоазійський вид, виявлений у трьох локалітетах біля струмків, на вологих луках в урочищах „Новобудова”, „Сітний”. Росте поодинокі, великих популяцій не утворює.

Platantera bifolia (L.) Rich. – палеарктичний неморальний вид, виявлено на луці Перенизь на висоті 985 м над р. м., та на присхиловій луці на висоті 760 м над р. м. в урочищі „Джурджі” на межі заповідної території із землями Зеленської сільської ради. Популяції малочисельні.

Traunsteinera globosa (L.) Reichenb – європейський гірсько-лучний вид. На заповідній території трапляється нерідко на луках, галявинах, узліссях в урочищах „Джурджі”, „Новобудова”, „Довжинець”. Однак великих популяцій не утворює.

На території природного заповідника „Горгани”, площа якого становить 1,17% площі фізико-географічного району Горган [1], росте 27 видів судинних рослин, уключених до Червоної книги України. Це становить 55,1% від кількості видів рослин Червоної книги України, що наводяться для району Горган [2] та 18,2% – для Українських Карпат.

Місцезнаходження *Botrychium lunaria*, *Lunaria rediviva*, *Rhododendron kotschyi*, *Oxycoccus microcarpus*, *Astrantia major*, *Arnica montana*, *Centaurea carpatica*, *Lilium martagon*, *Galanthus nivalis*, *Leucoujm vernalis*, *Crocus heuffelianus*, *Coeloglossum viride*, *Dactylorhiza fuchsia*, *Dactylorhiza majalis*, *Epipactis helleborine*, *Gymnadenia conopsea*, *Listera ovata*, *Leucorchis albida*, *Neottia nidus-avis*, *Orchis mascula*, *Platantera bifolia*, *Traunsteinera globosa* для цієї території наводяться вперше.

Наші знахідки підтверджують цінність заповідної території та підвищують її соціологічну роль для району Горган.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Визначник** рослин Українських Карпат / Відп. ред. В.І. Чопик. – К.: Наук. думка, 1977. – 435 с.
2. **Малиновський К., Царик Й. та ін.** Рідкісні, ендемічні, реліктові та погранично-ареальні види рослин Українських Карпат. – Л.: Ліга-Прес, 2002. – 76 с.
3. **Мілкіна Л.І.** Ботанічні резервати і пам'ятки природи Івано-Франківської області // Охорона природи Українських Карпат та прилеглих територій. – К.: Наук. думка, 1980. – С. 142-193.
4. **Флора УРСР.** Т. 1 – 12. К.: Вид-во АН УРСР, 1938-1965.
5. **Червона книга України.** Рослинний світ / Під ред. Ю.Р.Шеляг-Сосонка. – К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1996. – 608 с.
6. **Чопик В.І.** Високогірна флора Українських Карпат. – К.: Наук. думка, 1976. – 270 с.